

A holokauszt áldozatainak magyarországi emléknapja

2000. január 18-án a budapesti gettó felszabadulásának 55. évfordulóján tartott sajtótájékoztatón hangzott el először az oktatási miniszteri kezdeményezés, mely szerint a középiskolákban azon túl minden évben holokauszt-emléknapot kell tartani. A 2000/2001-es tanévtől kezdődően a mindenkori tanév rendjében is rögzítették: április 16. a holokauszt áldozatainak emléknapja. Az időpont a hazai zsidóság gettóba zárásának 1944. évi kezdetére utal. A megemlékezés idővel túllépett az iskolák kapuin, s a holokauszt magyarországi áldozatainak emléknapjává vált...

A huszonegy éves péksegéd behívó parancsa – mivel katonaköteles zsidónak minősült – munkaszolgálatos, „muszos” alakulathoz történő bevonulásra szól. Amikor a vasútállomáson elbúcsúzott testvéreitől, szüleitől és nagypapjától, átfutott az agyán, hogy többé talán sosem látja őket. Háború volt, tudta, hogy a fronton kaszál a halál. Több hősi halotról szóló távirat is érkezett már, amik a nem zsidó szomszédságot borították gyászba. Egy pár napos szabadságra hazaengedett honvéd suttogta el neki a falu kocsmája előtt, hogy önáluk aknamezőre küldtek egy muszos szakaszt, hogy így hárítsák el a telepített utakadályokat. A felrobbant aknák és halott „segéderők” nyomán vonult át aztán sértetlenül, libasorban a század. Nem hitte el, egyikének gondolta a számtalan rémisztgetésnek, amivel az utóbbi időkben őket riogatták. Aztán megtapasztalta, hogy a „lapátos”, fegyvertelen segéderőket jószerevel senki, semmi sem védi. Kivételes szerencséje volt. Rövidesen átvezényelték az egységét, és egy rendkívül tisztességes parancsnok keze alá kerültek, aki munkaszolgálatosokkal szemben is megkövetelte az emberséges bánásmódot. Még a nyilas időkben is! Épségben került haza. Az a sejtés, hogy nem látja többé az övéit mégis beteljesült. Az otthon maradottakat egytől egyig elpusztították a haláltáborokban. Auschwitz volt számukra a végállomás. Ott állt egy szál magában. Csaknem beleőrült... Aztán alig egy év múlva találkozott egy koncentrációs táborból visszatért, tőle egy évvel fiatalabb lánnyal, akinek csak egy rokona maradt a családjából. Sok megélt szörnyűséget elmesélt, betegesen jött haza. Korábban fodrásztanuló volt, országos versenyeken is nyert. Vigaszai lettek egymásnak, alig pár hónap múlva házasságot kötöttek. Mindketten örültek, hogy egymásra leltek. Tervezték a jövőt... Az ifjú asszony azonban kevesebb, mint egy év múlva elhalálozott. A lágerből hozott betegsége végzett vele. A férfi újra ott állt egyes egyedül. Embertelen terhek neheztedek rá megint.

A vívó, amikor magyar zászlók erdejében, a magyar himnusz hangjainál aranyéremmel a nyakában integetett az amszterdami, majd a Los Angeles-i olimpia után is a csapatot váró tömegnek, a nemzet hőse volt. Nem is bocsátották meg neki, amikor bevonultatták. Szadista parancsnokok kezére került. Sok-sok megaláztatást, kínzást kellett elszenvednie. „Megtáncoltatni a zsidót!” adta ki a parancsot az egyikük. Még egy fennmaradt levelében is eldicsekedett vele: „egy ideig volt benne tartás, de amikor a szakaszvezető jól elpofozta a fejét, megszelídült...” Több-ször is megverették a keretlegényekkel, hogy nehogy már különbnek érezze magát. Amikor már jártányi ereje sem maradt, tüdőgyulladást kapott. Egyes források szerint, amikor magas lázzal a tábori kórháznak otthont adó bunkerből parancsnoka kivitette a fagyba, meztelenre vetköztette és forró vízzel öntöztette. A lábai lefagytak, a tüdőgyulladása elhatalmasodott rajta, és sorsára hagyták. A doni áttörés során szovjet

Pilinszky János

Ravensbrücki passió

*Kilép a többiek közül,
megáll a kockacsendben,
mint vetített kép hunyorog
rabruha és fegyencfej.*

*Félelmetesen maga van,
a pórusait látni,
mindene olyan óriás,
mindene oly parányi.*

*És nincs tovább. A többi már,
a többi annyi volt csak,
elfelejtett kiáltani
mielőtt földre roskadt.*

Székely Magda

Az ítélet

*Nem enyhülhetek, mert helyettük élek,
akikben többé nem kelhet bocsánat.
Ők nem változnak. Mint a föld a követ,
úgy viselik a mozdulatlan vádat.*

*Tavaszdodik. Én eszem és növekszem.
Az eleven hús élőhöz hajlna,
kapaszkodnék a létező világhoz,
mint növény a karóra,*

*de úgy kell élnem, könnyörtelenül
és enyhületlen, ahogy ők halottak.
Meg kell maradnom, mint földön a kő,
igazságukban meg nem ingatottnak.*

*Heged a föld, kihaló helyük
a születőkkel lassan megtelik,
minden nyomukat benövi az élet.
Magam vagyok az utolsó ítélet.*

kézre került élőhalott társaival együtt. A vörös hadsereg egyik tisztjének állítása szerint félholtra korbácsolva került a Davidovka közelében lévő szovjet gyűjtőtáborba, ahol már nem tudtak rajta segíteni. Harmincnégy évesen hunyt el.

A hetvennégy éves férfi szülővárosa egyik jó nevű fuvarosa volt. Felsőbiskolai tanulmányait az első világháború szakította félbe. 1916-1918 között egy honvéd gyalogezred kötelékében teljesített frontszolgálatot, előbb az orosz, majd az olasz hadszíntéren. Leszerelése után kereskedői pályára lépett, szállítócéget alapított, amelynek révén, hosszú évek szorgos munkája nyomán a város legjelentősebb fuvarozójává vált. Megbízhatóságára és szakértelmére bizonyoság, hogy huszonhárom éven át az IBUSZ Gyorsárugyűjtő alvállalkozásának ő volt a helyi kizárólagos partnere. Amikor a MAV elindította háztól házig szolgáltatását, a város fuvarosai közül épp az ő – akkor már fiával közösen vezetett – cégével kötöttek hosszú távú szerződést. Magyar nemzeti érzelmeiről is közismert volt. Adományaival támogatta egyebek mellett az I. világháború hősi halottai emlékműveinek létrehozását, a visszacsatolt területek magyarságát segítő Magyar a magyarért! akciót, a Horthy Miklós Nemzeti Repülőalapot. 1943 nyarán újsághirdetésben jelentette be, hogy társtulajdonos fia, üzletágvezetője, könyvelője, pénzbeszedője és néhány más munkatársa is bevonult katonai szolgálatra, hajlott korára tekintettel már csak kisebb helyi fuvarozást vállal... Egy évvel később feleségével és unokáival egy marhavagonba nyomorítva megérkezett Auschwitzba. Kora miatt nejevel és sorstársaikkal együtt szemtanúk szerint a vasúti rámpáról egyenesen a gázkamrák felé terelték... A város polgármestere a szállítmányozási vállalathoz (ha az elszállított tulajdonosát nem is, de tulajdonát értékesnek tekintették) egy keresztény vállalatvezetőt nevezett ki.

A huszonhárom éves lány gyerekkora gyönyörűen telt egy nem vallásos zsidó értelmiségi családban. Az elemi iskola mellett egy angol-magyar iskolába is járt nyelvet tanulni. Középiskola tanulmányait a Baár-Madas Református Leánynevelő Intézetben végezte. Tandija egy részét magántanítványok oktatásával maga kereste meg. Voltaképpen csak az erősödő antiszemitizmus tette hívő zsidóvá. Nem tagadhatta meg ősei vallását. Csatlakozott a cionista mozgalomhoz, erőteljesen vett részt a zsidó ifjúsági szervezetek munkájában, nagyon gyorsan és nagyon jól megtanult héberül. Olyannyira, hogy verseket is írt ezen a nyelven. Bevándorlási engedélyt kért és kapott a britektől Palesztinába. Ott elvégzett egy mezőgazdasági szakképző iskolát egy kibucban (afféle mezőgazdasági kommunában). A háború kitörése után egy zsidó félkatonai szervezetbe is belépett, fegyveres kiképzést kapott, majd belépett a palesztinai angol hadseregbe is. Ejtőernyős és rádiós kiképzést kapott, majd néhány társával bevetésre indították Magyarországra. Azzal a feladattal dobták le őket, hogy az antifasiszta szövetségesek lelőtt repülőgépei legénységét segítsék át jugoszláv területre. Azért esett rájuk a választás, mert jól ismerték az országot, a nyelvét és szokásait, s mert harcolni akartak szülőföldjük szabadságáért. Magyar földre lépve a csendőrök elfogták őket. Kegyetlenül megkínózták a lányt is, majd átadták a német kihallgatóknak. A nyilas hatalomátvétel után elítélték és kivégezték.

A hétéves kislány iskolába járt. Naponta több kilométert talpalt a cigányteleptől oda és vissza is. Szeretett iskolába járni. Osztálytársai eleinte ugyan gúnyolták, félrehúzódtak tőle, de amikor a tanító úr többször is megdicsérte jó feleletéért, megenyhültek. Volt, aki még a magával hozott uzsonnát is megosztotta vele. A háborúban az bosszantotta leginkább, hogy megszűnt az oktatás, nem mehetett az iskolába. A telepen mindenki ideges volt. Még a szokásosnál is jobban éheztek. Félve nézték az eget, mert a faluban megszólaló légószirénák hangját odavitte a szél. Sokszor látták is a gépeket, de mindig elhúztak felettük, nem a vályogvískó pusztítása miatt jöttek. Halálos terheik robbanását

is hallották, ahogy a lelövésükre szolgáló gépágyuk hangjait is. Más-kor német tankokat láttak vonulni. Újabban már visszafelé. A felnőttek mondták, közeledik a front. És csakugyan ő is egyre közelebről hal-lotta a csatazajt. Hogy ne felejtse, a hóba rajzolta a betűket, szavakat. Számokat is írt, kivont, szorzott és osztott. Amikor a katonák jöttek ak-kor is éppen összeadással bíbelődött. A tábori csendőröknek piros-fe-hér-piros csíkos karszalag volt a karjukon egymást keresztező zöld nyilakkal. Üvöltöttek, ahogy a torkukon kifért. Olyan szavakat, amiket a tanító úr körmösökkel szokott büntetni az iskolában. A viskókból puskatussal verték ki az öregeket, akik nem tudtak elég gyorsan futni. Lövöldöztek is egyet-kettőt. Nem vitték messzire őket. Amikor megér-keztek és odalökték őket is a már ott álló nagyobb csoporthoz. Néhány fiatal nő csecsemőjét szorongatta. Apukáját a csoport másik végére po-fozták. És rájuk emelték géppisztolyaikat. Lövésre készültek. A kislány még megszólalt a sortűz előtt: Csendőr bácsi, én jól tanulok! Mit sem ért. Halomra lőttek egytől egyig mindenkit, csecsemőtől öregapóig.

A negyvenhat éves orvost általános tisztelet övezte. Édesapja is a környék szeretett doktor ura volt. Tőle vette át a praxist, amely a szoms-zédos falvak körorvosi tisztével is járt. A környék földbirtokosai és értelmisége már nemzedékek óta baráti viszonyt ápolt a családjával. Nagybátyja is itt élt a faluban (ekkor már a temető lakója), dicsőségét úgy a helyi izraelita hitközségre, mint az egész településre átsugározta. Az első világháborúban katonatisztként, végén már ezredparancsnok-ként harcolt, s az ezredességig vitte. Hősies helytállásáért a király a legmagasabb kitüntetésekkel és nemességgel jutalmazta. Unokaöccse, a „kisdoktor” a legszegényebbeket ingyen is kezelte. Barátai a helyi és a vármegyei ismerőseiket mozgósítva összefogtak, és a zsidótörvények korlátozásai alóli mentességet intéztek számára. Ez azonban csakis személyére vonatkozott, a családjára nem. Amikor a falu teljes zsidó la-kosságát marhavagonokba zsúfolták, a falu számos nem érintett lakója is ott szorongott az állomáson, hogy búcsút vegyen tőlük. Sírva könnyö-rögtek, hogy legalább ő maradjon. A doktor úr azonban ennek és men-tesítő iratainak ellenére felszállt a halál vonatára. Bepréselődött azok közé, akikről a Magyar Közlöny három év múlva azt írta: „Auschwitz-ban, 1944. június 17-én eltűntek”.

A harminckilenc éves nőt 1944 novemberében nyilasok hurcolták el a lakóhelyéről. Hiba volt, hogy hazament, de elrejtett ékszereit akarta magához venni. Talált egy kapcsolatot, amelynek révén őt és hatéves kisleányát átvitték volna a Jugoszláv határon. Ezt kellett volna megfizetnie. A „kedves” szomszéd azonban, akire a család értékeit rábízta, ajtót és szívet sem nyitott. Bentről kiabálta ki, hogy ha nem kotródik el, tele-fonál a hatóságoknak. A nagyobbik fia munkaszolgálatra vonult. Mi-vel bujkált, levelet sem kaphatott, azt sem tudta: él-e még. Férjéről sem hallott semmit. Az októberi nyilaspuccs óta bujkáltak. Úgy gondolták, ha kétfele indulnak, több esélyük lehet. Tizenöt éves lánya az apjával indult vidékre. (Nem tudta, hogy már elfogták őket is. A férfi tudott csak elmenekülni, lánya a gettó szörnyű körülményei közé került. Ro-konok, családtagok nélkül, egyedül küzd a túlélésért.) Nem hordtab a sárga csillagot. Amikor kilépett a kapun csaknem belebotlott a két nyilasba. Futni kezdett. Ez tette gyanússá... Dachaubá deportálták. Amikor közeledett a front, az SS a terhelő dokumentumokat elégette. A még munkaképesnek ítélt foglyok nagy részét vagonokba terelve vit-ték nyugatabbi lágerek felé. Az a vonat, amelyben ő ácsorgott napok óta, München felé indult. Landsberg és a célállomás között április 27-én légitámadás érte a vasútvonalat. A kialakuló kavardás alkalmasnak tűnt a szökésre... Gépfegyver találat érte, halálos sebet kapott. Keve-sebb, mint két héttel a háború vége előtt!

Csak néhány sors a több mint félmillióból.

Hegedűs Sándor

Pilinszky János

Harbach 1944

*Újra és újra őket látom,
a hold süt és egy rúd mered,
s a rúd elé emberek fogva
húznak egy roppant szekeret.*

*Vonják a növő éjszakával
növekvő óriás kocsi,
a testükön a por, az éhség
és reszketésük osztozik.*

*Viszik az utat és a tájat,
a fázó krumpliföldeket,
de mindennek csak súlyát érzik,
a tájból a terheket.*

*Csak szomszédjuk esendő testét,
mely szinte beléjük tapad,
amint eleven rétegekben
egymás nyomában inganak.*

*A falvak kitérnek előlük
és félre állnak a kapuk,
eléjük jött a messzeség és
megtántorodva visszafut.*

*Térdig gázolnak botladozva
facipőiknek alacsony,
sötétben zörrenő zajában,
mint láthatatlan avaron.*

*De törzsük már a némaságé.
Magasba mártják arcukat,
feszülten mintha szimatolnák
a messze égi vályukat.*

*Mert fogadásukra már készen,
akár egy megnyíló karám,
kapuit vadul széttaszítva
sarkig kitérte a halál.*